

Даценко Марія Сергіївна,

Інститут мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02152
m.datsenko@kubg.edu.ua

ORCID iD: 0000-0003-3140-7439

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ФЕНОМЕНУ

У статті визначено сутність та зміст феномену творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва. Домінантою в стратегії освітньої політики сьогодні стала гуманізація вітчизняної педагогічної науки й практики. Основним освітнім орієнтиром виступає повага до гідності особи, розвиток її потенціалу, спрямованого в майбутнє. Своєрідним «ядром» особистості стає творчий потенціал, що визначається багатьма дослідниками як наявність прихованих, невикористаних резервів у певному виді людської діяльності. Закономірна самоорганізація творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва на всіх ієрархічних рівнях організації забезпечує збіжність цієї системи до певного оптимуму негентропійної стійкості за рахунок навколишнього середовища і призводить до формулювання принципу системно-динамічної комплементарності, принципу Ле Шательє-Брауна і закону Г. Хільмі. Таким чином, на основі досягнень сучасної науки можна констатувати, що творчий потенціал особистості — це динамічна інтегративна особистісна якість (у сукупності особистісних здібностей, знань, умінь, переконань, відносин, спрямованості), що визначає потребу, готовність і можливість творчої самореалізації і саморозвитку.

Ключові слова: творчий потенціал, майбутній вчитель музичного мистецтва, фахова підготовка, творча особистість, мистецька освіта.

Даценко М.С.

**Творческий потенциал будущего учителя музыкального искусства:
сущность и содержание феномена**

В статье определена сущность и содержание феномена творческого потенциала будущего учителя музыкального искусства. Доминантой в стратегии образовательной политики сегодня стала гуманизация отечественной педагогической науки и практики. Основным образовательным ориентиром выступает уважение достоинства личности, развитие ее потенциала, направленного в будущее. Свообразным «ядром» личности становится творческий потенциал, определяется многими исследователями как наличие скрытых, неиспользованных резервов в определенном виде человеческой деятельности. Закономерная самоорганизация творческого потенциала будущего учителя музыкального искусства на всех иерархических уровнях организации обеспечивает сходимость этой системы к определенному оптимальному негентропийной устойчивости за счет окружающей среды и приводит к формулировке принципа системно-динамической комплементарности, принципа Ле Шательє-Брауна и закона Г. Хильми. Таким образом, на основе достигнутых современной науки можно констатировать, что творческий потенциал личности — это динамическое интегративное личностное качество (в совокупности личностных способностей, знаний, умений, убеждений, отношений, направленности), что определяет потребность, готовность и возможность творческой самореализации и саморазвития.

Ключевые слова: творческий потенциал, будущий учитель музыкального искусства, профессиональная подготовка, творческая личность, художественное образование.

Datsenko M. S.

Creative potential of a future music teacher: essence and content of phenomenon

The paper defines the essence and content of the phenomenon of creative potential of a future music teacher. Humanisation of domestic pedagogical science and practice has become dominant in the strategy of educational policy today. The main educational guiding principle is respect for the dignity of a person and development of their potential directed at the future. Creative potential, which is defined by many scholars as the presence of hidden, unused reserves in a particular type of human activity, becomes a sort of «a core» of a person. A natural self-organization of the creative potential of a future music teacher at all levels of hierarchy of organization ensures the convergence of this system to a certain optimum of negentropic stability due to environment and results in the formulation of the principle of systematic and dynamic complementarity, Le Chatelier's principle and G. Hilmi's law. Thus, based on achievements of modern science, it can be stated that the creative potential of an individual is a dynamic integrative personal quality (in the complex of personal abilities, knowledge, skills, beliefs, attitudes, orientation), which determines the need, readiness and ability of creative self-realization and self-development.

Key words: creative potential, future music teacher, professional training, creative personality, artistic education.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

© Даценко М.С., 2020

Постановка проблеми. Швидкоплинні соціокультурні та економічні зміни суспільства вимагають мобільних, креативних фахівців, здатних до саморозвитку і творчих перетворень. Формування творчої особистості є найголовнішою вимогою і, одночасно, досягненням суспільства, адже в усіх галузях людської діяльності вона є катализатором прогресивного руху. Саме тому створення умов для ефективного формування творчого потенціалу особистості як основного чинника її розвитку є невідкладною проблемою сучасної освіти.

Метою статті є визначення сутності та змісту феномену творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва. Значна роль у цьому процесі надається вчителю музичного мистецтва, в діяльності якого знаходять відображення творчі ідеї та інновації, гуманістична спрямованість і креативне перетворення дійсності. Однак проблема розкриття та реалізації потенційних можливостей майбутнього вчителя музичного мистецтва не знайшла належного висвітлення у науковій літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній галузі проблема активізації творчих потенцій особистості представлена у наукових доробках К. Абульханової-Славської, А. Алексюка, Р. Бернса, Л. Виготського, Дж. Гілфорда, С. Гончаренка, В. Загвязинського, Н. Кічук, І. Кучерявого, О. Клепікова, О. Леонтєва, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Паномарьова, С. Рубінштейна, С. Сисоевої, П. Торренса та ін. Дослідженням педагогічного потенціалу мистецтва у розвитку творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва опікуються С. Коновець, Л. Масол, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, О. Рудницька, О. Ростовський, О. Щолокова та ін.

У психології (І. Бех, І. Маноха, В. Моляко, Е. Помиткін, В. Роменець та ін.) творчість розуміють як процес створення нового та як сукупність

властивостей особистості, які забезпечують її включення в процес творчості. Професійна творчість учителя являє собою діяльність, спрямовану на оволодіння педагогічним досвідом, що дає змогу вдосконалювати професійну діяльність. Поняття «творчий потенціал особистості» проаналізовано в працях Е. Помиткіна крізь призму професійної діяльності педагога. Дослідник розглядав потенціал учителя як професійну якість, що реалізується за допомогою психічних утворень особистісного рівня: комунікативності, емпатії, креативності та рефлексії.

Методологія дослідження. Для досягнення мети застосовані наукові методи та загальнотеоретичні положення філософії, які створюють методологічні засади вибраного дослідження, а саме: аналітичні, щодо вивчення наукового фонду, індуктивно-дедуктивні та узагальнення у розкритті сутнісних характеристик досліджуваного психолого-педагогічного феномену, його закономірностей, функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Постановка досліджуваної проблеми обумовлена соціальними очікуваннями, покладеними суспільством на освіту як носія та реалізатора фундаментальних функцій — людинотворчої, культуровідповідної, професіографічної (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн та ін.). У той же час розвиток вищої педагогічної освіти невід'ємно пов'язаний із модернізацією фахової підготовки вчителів шляхом реалізації стратегії випереджального розвитку, що забезпечує цілісне й системне оновлення освітнього процесу, приведення його у відповідність до загальноєвропейського культурно-освітнього контексту. Про необхідність розвитку творчої діяльності сучасного вчителя наголошується у нормативних документах: Законах України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), «Про інноваційну діяльність» зі змінами (2012 р.) та концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

Категорія «потенціал» відноситься до числа загальнонаукових понять. Потенція (з латин. *potentia* — сила) у філософії трактується як джерело, можливість, засіб, запас, що може бути в дії використано для рішення будь-якої задачі, досягнення певної мети [4, 380]. Потенціал — ступінь можливого виявлення будь-якої дії, будь-якої функції. Потенціал визначається через готовність до здійснення різноманітних видів діяльності і через можливість досягнення прогнозованих рівнів особистісного духовного розвитку.

Детальний розгляд поняття «творчий потенціал» виявляє відсутність загальноприйнятого трактування його компонентів у психолого-педагогічних працях. Часто термін вживається синонімічно до понять «творча індивідуальність», «особистісний потенціал», «креативність особистості», «обдарованість». Змістовно перераховані феномени являють собою набір окремих якостей особистості, які активізують творчу діяльність. Водночас дослідники одноставно стверджують, що необхідно розглядати ці якості цілісно [7].

На думку О. Олексюк [7, 65], сучасна психолого-педагогічна література свідчить про те, що в останні роки інтерес категорії «потенціал особистості» помітно активізувався, проте достатнього наукового обґрунтування цієї категорії поки що немає. Дослідниця зазначає, що одним з головних питань, яке входить у будь-який контекст психологічного аналізу категорії «потенціал особистості» («професійний потенціал» (І. Маноха), «рефлексійний потенціал» (Л. Найдьонова), «інноваційний потенціал» (М. Чигринова), «творчий потенціал» (О. Яковлева)), є питання специфіки та структури здібностей.

Поняття «духовного потенціалу особистості» вперше у вітчизняній педагогіці було введено О. Олексюк. На думку автора [7, 68], творчий потенціал особистості є рушієм духовності, насамперед тому, що відображає властивість дій з цілеспрямованого подолання суперечностей задля виходу за межі звичайного, досягнутого. Отож, дослідниця доходить висновку, що лише в контексті творчого потенціалу можна ставити питання про духовний розвиток особистості.

У психології творчість вивчається головним чином у двох аспектах: як психологічний процес творення нового і як сукупність властивостей особистості, які забезпечують її включеність в цей процес. Отже, якщо про сам хід творчого процесу часто важко судити, то про формування якостей особистості є достатня кількість інформації емпіричного і теоретичного характеру.

Вагомий науковий внесок у вивчення творчих можливостей людини належить В. Моляко [6]. На думку вченого, існує структура творчого потенціалу, компоненти якої цілком піддаються діагностуванню. Найбільш явною характеристикою є «творчість» як дослідницька активність, потреба у нових відкриттях або обдарованість — здібність

талановито створювати нестандартне, оригінальне. Автором визначені показники розвитку творчого потенціалу особистості, типологія творчих виявів людини в онтогенезі, логіка пробудження творчих сил людини від допитливості до проблемності і самореалізації себе у виборі своєї долі. Особливо цінним в концепції В. Моляко [2] є розгляд творчого потенціалу не як сукупності окремих якостей і способів діяльності, а як інтегративної особистісної властивості, що виражається у відношенні (позиції, настанови, спрямованості) людини до творчості. У даному контексті очевидні перспективні шляхи педагогічного осмислення завдань становлення творчого потенціалу особистості.

Погляди філософів (Н. Зайцева та В. Нестерьонок) про те, що під творчим потенціалом особистості доцільно розуміти реально наявну можливість змінюватись, підтримує О. Олексюк [7]. Н. Кічук [7, 67] стверджує, що творчий потенціал є нічим іншим, як функціональною характеристикою особистості як системи. На думку дослідника, ядром творчого потенціалу особистості є духовність.

Дослідження проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва дало змогу визначити, що він значно розвивається в період набуття нових знань та практичних навичок під час фахової підготовки, а також у процесі проведення різних науково-практичних заходів. Особливою для кожного вчителя є самоосвітня педагогічна мистецька діяльність, що дозволяє спрямувати власну педагогічну роботу на уроках та в позаурочний період на педагогічну творчість, а також створює умови для розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, що дає змогу вдосконалювати освітній процес та загалом розвиває творчість учнів.

Багато хто припускає, що новаторський педагогічний досвід — це основа творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва. Ми ж вважаємо, що це результат, перш за все, творчої педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, яка може бути визначена як пошук, здійснюваний в умовах невизначеності. Педагогічну творчість ми розглядаємо як особливий вид діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, спрямований на створення якісно нових для нього продуктів, що мають суб'єктивну і соціальну цінність.

Новизна продукту творчої педагогічної діяльності має два аспекти: об'єктивний і суб'єктивний. Перший аспект характеризується новизною і цінністю отриманого продукту взагалі для педагогічної науки, а другий — визначається новизною для самого суб'єкта діяльності. Суб'єктивний аспект у педагогічній творчості майбутнього вчителя музичного мистецтва присутній завжди, об'єктивний зустрічається набагато рідше.

У процесі творчої діяльності у майбутнього вчителя музичного мистецтва формуються

не стільки самі нові знання і конструктивні елементи діяльності, скільки більш загальні уявлення про професійну діяльність, тобто їх вторинний зміст, який не засвоюється в процесі прийому словесної інформації або при спостереженні за зразками такої діяльності, бо їх можна сформулювати тільки в процесі своєї активної діяльності. З цієї причини склалась поширена думка, що навчити творчої діяльності неможливо, її можна навчитися лише самому. Однак будь-яка догматизація досягнутого рівня педагогічних знань серйозно гальмує розвиток уявлень про природу, базової основи та самого процесу творчої педагогічної діяльності.

Особистісний аспект педагогічної творчості, сукупність психічних якостей, характерних для творчої особистості, що включає в себе яву, гнучкість розуму, дивергентне мислення, внутрішню мотивацію і сукупність інших психічних властивостей, ефективно вивчається за допомогою факторного аналізу та інших статистичних методів, що дозволяє описувати не тільки саму особистість майбутнього вчителя музичного мистецтва, а й вплив на продуктивність його педагогічної творчості, суспільно-соціальних ситуацій, освіти, статі, віку та інших факторів.

Основи творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва формуються, закладаються в процесі професійної підготовки і надалі розвиваються в його професійній діяльності. У розвитку творчого потенціалу проявляються загальноприродничі закономірності, яким підкоряється розвиток всього суцього (неживої, живої та розумної матерії, соціальних систем). Оскільки свідомість майбутнього вчителя музичного мистецтва є частиною суцього, то в його розвитку і функціонуванні знаходять свій прояв ці загальні закономірності.

У своєму розвитку творчий потенціал майбутнього вчителя музичного мистецтва повинен послідовно проходити всі фазові стани від нижчих рівнів до вищих, без пропуску проміжних етапів (генетична закономірність), оскільки більш високі рівні організації можуть зародитися лише в надрах попередніх рівнів, бо іншими шляхами вони сформуватися не можуть.

Односпрямованість розвитку творчого потенціалу відбивається в необмеженості незворотних і спрямованих змін інтелектуальної системи від простого до складного, від нижчого до вищого. Якщо зміни будуть оборотними, то це процеси не розвитку, а функціонування (циклічні відтворення постійної системи функцій), які до творчості як такого відношення не мають. Розвиток можливий лише в процесі накопичення достатнього особистісного досвіду творчої педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, при значній витраті своїх фізичних, психічних і духовних ресурсів.

Тільки в процесі своєї власної діяльності майбутній вчитель музичного мистецтва може

розвивати зміну якостей своєї особистості, розвиток свого творчого потенціалу, і ніякі обговорення, узагальнення, знайомства з досвідом інших учителів не змінять його творчий потенціал, оскільки всі перераховані фактори є лише зовнішніми збудниками його творчої діяльності.

Одним із наслідків прояву цієї закономірності є закон *алометрії* — тимчасової неузгодженості у розвитку підсистем творчого потенціалу вчителя (одні підсистеми розвиваються швидше, інші — повільніше). Прагнення підігнати темпи розвитку однієї підсистеми під темпи розвитку іншої буде явним порушенням цієї загальноприродничої закономірності, і позитивних результатів від реалізації такого наміру чекати не доводиться.

Періодична закономірність розвитку творчого потенціалу відбивається в періодичному повторенні властивостей, процесів і явищ в кластерах систем різних рівнів, коли на нових якісних рівнях розвитку інтелектуальних структур відроджуються системи давно усвідомлені на попередніх нижчих рівнях, набуваючи при цьому оновлений зміст. При теоретичному аналізі є сенс враховувати циклічність і періодичність самої творчої діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, в процесі якої формується і змінюється його творчий потенціал.

У зв'язку з цим слід зупинитися на *принципі системно-динамічної комплементарності* (балансу консервативності і мінливості в системі), який можна сформулювати для творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва наступним чином: «Творчий потенціал вчителя музичного мистецтва як система, що самоорганізується, складається з двох типів підструктур: один з них зберігає і закріплює вже створену будову і функції цього потенціалу, а інший — сприяє видозміні і навіть саморуйнуванню системи з утворенням якісно нової її функціонально-морфологічної специфіки». Боротьба цих двох протилежних начал є одним з «двигунів» процесу розвитку творчого потенціалу.

Із сутності системно-динамічної комплементарності з необхідністю випливає *принцип Ле Шательє-Брауна*: кожна система протидіє своїй зміні, і в періоди найбільших темпів розвитку (зміни) системи виникають максимальні гальмуючі моменти. Отож, творчий потенціал учителя (як самоорганізована інтелектуальна система) протидіє зміні свого стану, чим пояснюються труднощі переходу на новий якісний рівень в процесах інтелектуального розвитку. З цього принципу був виведений *закон Г. Хільмі*: будь-яка система в чужому для неї середовищі розчиняється, знищується, чим і пояснюється неможливість успішного впровадження принципово нового у вже сформовану інтелектуальну систему. Іншими словами, творчий потенціал вчителя музичного мистецтва як система, що самоорганізується, гальмує процеси свого розвитку.

Визначення творчого потенціалу як інтегративної властивості показує, що становлення будь-якого потенціального утворення можна уявити як багаторівневий процес, в якому на кожному наступному рівні вже сформовані здібності входять у новий синтез з особистісно-психологічними утвореннями: інтересами, потребами, мотивами. Інтеграція характерна як для тимчасових рівнів творчості (минулого, теперішнього, майбутнього), так і для репродуктивного (що включає відтворення раніше актуалізованого рівня у світлі нових творчих завдань) і продуктивного компонентів. Поняття творчого потенціалу характеризує сукупність фундаментальних властивостей особистості, які інтегруються в її можливості. Актуалізуючись при певних обставинах, вони здатні забезпечити ефективний потік продуктивної діяльності, в яку включена особистість. Найскладнішим в контексті зазначених питань є проблеми становлення потенціалу особистості [2].

Слід зазначити, що структурно-змістовний план творчого потенціалу відображає комплекс здібностей інтелекту, властивостей креативності, особистісних проявів, але не зводиться до них. Можливість прояву творчого потенціалу залежить від особистого прагнення людини повною мірою реалізувати свої можливості, від ступеню її свободи, від сили соціального почуття (дієвості, творчості).

Аналіз різноманітних теоретичних підходів до розкриття сутності творчого потенціалу дозволяє виділити основні ознаки особистісних здібностей педагога: винахідливість, уява, критичність розуму, відкритість до всього нового, що дозволяє нести повну відповідальність за свої вчинки, їх розуміти. Однак в той же час слід пам'ятати про те, що творчість неможлива без ідеалу; вона також неможлива й без іншої своєї суттєвої передумови — без особистості. Тому творчий процес — це, по суті, об'єктивація особистісного духовного потенціалу, спрямованого ідеалом [2].

Таким чином, на основі досягнень сучасної науки, зокрема визначення дефініцій В. Ігнатової [4, 380], можна констатувати, що творчий потенціал особистості — це динамічна інтегративна особистісна якість (у сукупності особистісних здібностей, знань, умінь, переконань, відносин, спрямованості), що визначає потребу, готовність і можливість творчої самореалізації і саморозвитку.

У результаті цього теоретичного огляду даної проблеми можна сформулювати такі попередні висновки: у процесі розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва знаходять своє відображення загальноприродничі закономірності розвитку; генетична закономірність проявляється в тому, що в процесі онтогенезу творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва в тому чи іншому вигляді відбивається філогенез загальнолюдського творчого педагогічного досвіду; прояв закономірностей односпрямованості процесу розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва від нижчого до вищого призводить до формулювання закону алометрії (тимчасової нерівномірності розвитку підсистем цієї інтелектуальної системи) і закону оптимальності функціонування в визначених просторово-часових межах; закономірна самоорганізація творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва на всіх ієрархічних рівнях організації забезпечує збіжність цієї системи до певного оптимуму негентропійної стійкості за рахунок навколишнього середовища і призводить до формулювання принципу системно-динамічної комплексності, принципу Ле Шательє-Брауна і закону Г. Хільмі; основні незатребувані ресурси (резерви) процесу розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва містяться в ньому самому, в його повному обсязі використання можливостей і в системі підходу до використання цих можливостей.

Висновки. Дослідження проблем розвитку творчого потенціалу вчителів музичного мистецтва дало змогу визначити, що творчий потенціал учителя музичного мистецтва значно розвивається в період набуття нових знань та практичних навичок під час фахової підготовки, а також у процесі проведення різних науково-практичних заходів. Особливою для кожного вчителя музичного мистецтва є самоосвітня педагогічна мистецька діяльність, що дозволяє спрямовувати власну педагогічну роботу на уроках та в позаурочний період на педагогічну творчість, а також створює умови для розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, що дає змогу вдосконалювати освітній процес та загалом розвиває творчість учнів.

ДЖЕРЕЛА

1. Вербець В.В. Теоретико-методологічні засади формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді : автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. К., 2005. 40 с.
2. Воеводін В.В. Педагогічні умови становлення творчого потенціалу майбутніх музикантів — виконавців в оркестровому класі : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. К., 2007.
3. Грекова В.С. Номосcreator: грані творчості. *Філософія*. № 11, 2014.
4. Івершинь А.Г. Художньо-творчий потенціал майбутніх вихователів як педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2019. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/9/81.pdf>.
5. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики. СПб. : Евразия, 1999. 162 с.

6. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. *Вопросы психологии*. 1994. № 5. С. 86–95.
7. Олексюк О.М. Розвиток духовного потенціалу особистості у постнекласичній мистецькій освіті : [монографія]; видання 2, перероблене та доповнене. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 268 с.
8. Олійник С.В. Творчий потенціал вчителя музики як педагогічна проблема. *Вісник Житомирського пед. ун-ту*. № 11. Житомир, 2003. С. 78–80.
9. Растригіна А.М. Духовність виховання у контексті сучасних освітніх реалій. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2017. URL : <https://doi.org/10.28925/2518766X.20172.2530>.
10. Риндак В.Г. Творчість. Короткий педагогічний словник. Оренбург : Видавничий центр ОДАУ, 2001. 108 с.
11. Сисоєва С.О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. К., 1997. 428 с.
12. Хуа Вей. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва у фаховій підготовці. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. № 4(111). (Серія : Педагогіка). Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2016. С.142–147.
13. DeYoung C.G., Flanders J.L., Peterson J.B. Cognitive Abilities Involved in Insight Problem Solving: An Individual Differences Model // *Creativity Research Journal*. 2008. Vol. 20 (3). P. 278–290. URL : <https://doi.org/10.1080/10400410802278719>

REFERENCES

1. Verbets, V. V. (2005). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia dukhovno-tvorchoho potentsialu studentskoi molodi [Theoretical and Methodological Grounds for Development of Spiritual and Creative Potential in Young Students.]. *Extended abstract of candidate's thesis*, Kyiv (in Ukrainian).
2. Voievodin, V. V. (2007). Pedagogichni umovy stanovlennia tvorchoho potentsialu maibutnikh muzykantiv-vykonavtsiv v orkestrrovomu klasi [Pedagogical Conditions for Development of Creative Potential of Future Musicians-Performers in Orchestra Class]. *Extended abstract of candidate's thesis*, Kyiv (in Ukrainian).
3. Hrekova, V. S. (2014). Homocreator: hrani tvorchosti [Homocreator: facets of creativity]. *Filosofia*, issue 11 (in Ukrainian).
4. Ivershyn, A. H. (2019). Khudozhnio-tvorchyi potentsial maibutnikh vykhovateliv yak pedagogichna problema [Artistic and Creative Potential of Future Educators as a Pedagogical Issue] (in Ukrainian). <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/9/81.pdf>
5. Maslou, A. H. (1999). Dalnie predely chelovecheskoi psikhiki [Further Limits of Human Nature]. St.-Petersburgh: Yevraziia (in Russian).
6. Moliako, V. A. (1994). Problemy psikhologii tvorchestva i razrabotka podkhoda k izucheniiu odarennosti [Issues of Psychology of Creativity and Development of an Approach to the Study of Giftedness]. *Voprosy psikhologii* 5, 86–95 (in Russian).
7. Oleksiuk, O. M. (2019). Rozvytok dukhovnoho potentsialu osobystosti u postneklasychnii mystetskii osviti [Development of Spiritual Potential of Person in Post-non-classical Artistic Education]. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University (in Ukrainian).
8. Oliinyk, S. V. (2003). Tvorchyi potentsial vchytelia muzyky yak pedagogichna problema [Creative Potential of Music Teacher as Pedagogical Issue]. *Visnyk Zhytomyrskoho ped. un-tu*, No. 11, 78–80 (in Ukrainian).
9. Rastryhina, A. M. (2017). Dukhovnist vykhovannia u konteksti suchasnykh osvitnikh realii [Spirituality of Education in the Context of Modern Educational Reality]. *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi* (in Ukrainian). <https://doi.org/10.28925/2518-766X.20172.2530>
10. Ryndak, V. G. (2001). Tvorchestvo: Kratkii pedagogicheskii slovar [Creativity: Brief Pedagogical Dictionary]. Orenburg: Publishing Centre of Orenburg State Agrarian University (in Russian).
11. Sysoieva, S. O. (1997). Teoretychni i metodychni osnovy pidhotovky vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia [Theoretical and Methodical Foundations of Preparation of Teacher for Developing Creative Personality of Student]. Doctor's thesis, Kyiv (in Ukrainian).
12. Hua Wei (2016). Formuvannia tvorchoho potentsialu maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva u fakhovii pidhotovtsi [Forming Creative Potential of Future Teachers of Musical Art in Process of Training Piano Playing]. *Naukovyi visnyk Pivdennoукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, issue 4 (111), 142–147 (in Ukrainian).
13. DeYoung, C. G., Flanders, J. L., Peterson, J. B. (2008). Cognitive Abilities Involved in Insight Problem Solving: An Individual Differences Model. *Creativity Research Journal*, 20 (3), 278–290 (in English). <https://doi.org/10.1080/10400410802278719>

Стаття надійшла до редакції 02.11.2020.

Прийнято до друку 01.12.2020.